

Imenice ženskog roda od praslavenskoga i staroslavenskoga do suvremenoga hrvatskog jezika.

Prelog, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:925713>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Andrea Prelog

Imenice ženskog roda od praslavenskoga i staroslavenskoga do
suvremenoga hrvatskog jezika

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Jurčević

Osijek, 2011.

Sadržaj

Uvod.....	3
1. Pojam jezične porodice i prajezika	4
2. Podjela indoeuropskih i slavenskih jezika.....	6
3. Staroslavenski jezik.....	9
3.1. Određenje pojma.....	9
3.2. Terminologija (različiti nazivi za staroslavenski jezik).....	10
4. Imenice ženskog roda u staroslavenskom jeziku.....	12
4.1. Glavna promjena imenica ženskog roda u staroslavenskom jeziku.....	13
4.2. I- promjena.....	16
4.3. R- promjena.....	17
4.4. V- promjena.....	17
5. Imenice ženskog roda od praslavenskoga, staroslavenskoga do suvremenoga hrvatskog jezika.....	18
5.1. Osnove ženskog roda na tvrdi suglasnik (a-osnove).....	20
5.2. Osnove ženskog roda na meki suglasnik (ja-osnove)	22
5.3. Osnove ženskog roda na <i>-i</i>	24
5.4. Osnove na <i>-u</i>	25
5.5. Osnove na suglasnik.....	25
6. Imenice ženskog roda u suvremenom hrvatskom jeziku.....	26
Zaključak.....	29
Literatura.....	30

U ovom je radu riječ o imenicama ženskog roda od praslavenskoga i staroslavenskoga do suvremenoga hrvatskoga jezika. Prije svega, objašnjen je pojam jezične porodice i prajezika. Prikazano je moguće nastajanje i širenje jezika od određenog prajezika. Opisana je i podjela indoeuropskih i slavenskih jezika pri čemu se može govoriti o različitim načinima i teorijama podjele. Određen je pojam staroslavenskog jezika te problematika različitog nazivlja. Objašnjene su promjene imenica ženskog roda u staroslavenskom jeziku (glavna palatalna i nepalatalna promjena, i-promjena, r-promjena, v-promjena) te je prikazana usporedba imenica ženskog roda iz praslavenskoga, staroslavenskoga i hrvatskoga jezika. Objašnjene su pojedine sličnosti i razlike te mogući međusobni utjecaji različitih promjena imenica. Posebno su također opisane imenice ženskog roda u suvremenom hrvatskom jeziku te su objašnjene promjene i noviteti koji su se dogodili u sklonidbenim tipovima.

ključne riječi: jezična porodica, praslavenski, staroslavenski, suvremeni hrvatski jezik, imenice ženskog roda

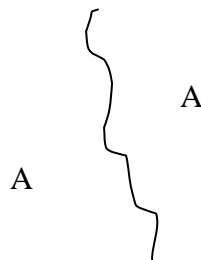
Uvod

U ovom će radu biti riječ o imenicama ženskog roda od praslavenskoga i staroslavenskoga do suvremenoga hrvatskog jezika. Zadatak je proučiti i usporediti promjene imenica ženskog roda u spomenutim jezicima koje su se odvijale kroz stoljeća. Za pružanje uvida u okvire promatranja određene jezične pojave (promjene i razvoja imenica ženskog roda) potrebno će biti pobliže objasniti pojam jezične porodice i prajezika te mogućnosti grananja ostalih jezika. Također, vrlo je važno objasniti podjelu indoeuropskih i slavenskih jezika te spomenuti različite mogućnosti, tj. načine njihove podjele. Poblježe će biti određen staroslavenski jezik te objašnjeni različiti nazivi za taj jezik. Bit će prikazane, objašnjene i uspoređene promjene imenica ženskog roda u praslavenskom, staroslavenskom i hrvatskom jeziku. U završnom će dijelu posebno biti prikazane promjene imenica ženskog roda u suvremenom hrvatskom jeziku te osvrt na prethodna razdoblja, oblike i nastavke koji su očuvani i danas te neke novosti i promjene koje su zahvatile sklonidbu imenica ženskog roda.

1. Pojam jezične porodice i prajezika

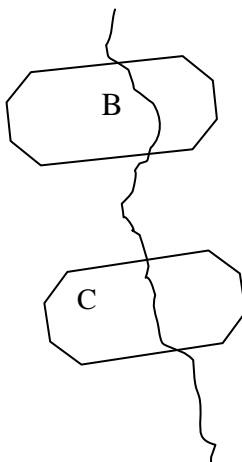
Budući da će u radu biti riječ o razvoju određene jezične pojave kroz različita razdoblja (od praslavenskoga, staroslavenskoga do suvremenoga hrvatskoga jezika) prije svega potrebno je objasniti pojam prajezika, pojam jezika potomaka koji su se razvili iz njega te njihovu podjelu, način njihova nastanka i moguće teorije jezičnih promjena.

Pojmovi jezične porodice i prajezika temelje se na pretpostavci da se jezici mijenjaju. Neki se jezici mijenjaju brže, a neki sporije. Jezično vrijeme ne podudara se uvijek s objektivnim vremenom. Možemo prepostaviti da je u nekom vremenskom razdoblju na određenom području postojao jezik A prikazan na slici 1.

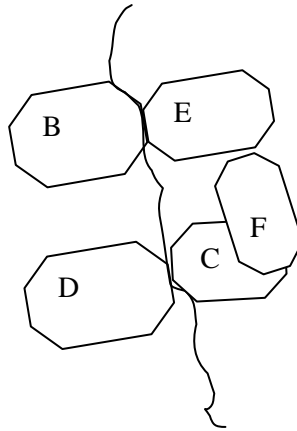
Slika 1.

Na tom su se području s vremenom mogle dogoditi promjene koje nisu zahvatile cijelo područje na kojem se govori taj jezik, nego samo dio. Tako se u tom vremenskom razdoblju jezik A razdvojio na jezik B i C (slika 2.):

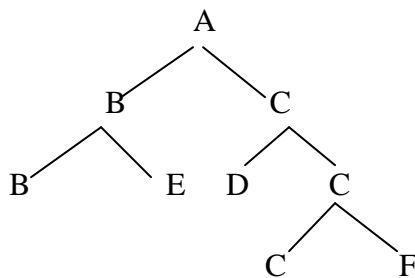
Slika 2.

Zatim je moglo doći do promjena koje su zahvatile područje jezika C te se od njega odvojio jezik D. Nakon nekog vremena mogla se dogoditi i četvrta promjena koja je zahvatila dio područja jezika B i dio područja jezika C te su nastali jezici E i F (slika 3.):

Slika 3.

Svaka se promjena širila do određene crte dok nije naišla na prepreku ili zamrla. Takav je način prikazivanja jezičnih promjena poznat pod nazivom teorija valova, a postala je uobičajena zahvaljujući njemačkom jezikoslovcu Johannesu Schmidtu. Granicu do koje je dopro val promjene zovemo izoglosom. One pokazuju koja su svojstva zajednička jezicima i u kojoj su mjeri međusobno slični. Isti se razvoj može prikazati jednostavnije pomoću stabla kojemu je korijen jezik A, a grane i ogranci ostali jezici koji su se razvili iz njega. Kao rezultat prethodno objašnjenog grananja dobit ćemo stablo prikazano na slici 4.

Slika 4.

Taj je način prikazivanja jezičnog razvoja poznat pod nazivom teorija rodoslovnog stabla. Iz njega se mogu pročitati samo genetski odnosi među jezicima i redoslijed njihova odvajanja. Stablina se, dakle, prikazuje dijeljenje jezika u vremenu, a teorijom valova dijeljenje jezika u prostoru. Jezik iz kojega su dijeljenjem (posredno ili neposredno) proizašli ostali jezici nazivamo njihovim zajedničkim prajezikom. Dva su moguća odnosa između prajezika i njegovih potomaka. Prajezik može prestati postojati kada se njegovi dijalekti razdvoje i počnu postojati samostalno. Takav je primjer prikazan na slici 1. Druga je mogućnost da se samo dio dijalekata izdvoji iz prajezika, ali da prajezik i dalje postoji, tj. supostoji sa svojim potomcima. Primjer toga posredni su prajezici B i C. I indoeuropski je prajezik u jednom razdoblju kao živi jezik supostojao s većinom svojih potomaka (Mihaljević, 2002: 4-6).

Rijetko o nekom prajeziku imamo pisane podatke i na njemu pisane spomenike. Međutim, i u tom se slučaju pomoću poredbene metode mogu rekonstruirati neki vidovi prajezika na temelju jezika potomaka. To znači da se do određene mjere može odrediti kakav je bio prajezik i kakve je jedinice sadržavao. U dva ili više jezika, za koje se pretpostavlja da su srodni, uspoređuju se srodni (slični) oblici za koje se misli da bi mogli biti refleksi istoga izvora te se nastoji utvrditi izvorni oblik iz kojeg su proizašli. Uspoređuje se i njihov glasovni oblik i njihovo značenje. Ako su dovoljno slični glasovno i značenjski, može se pretpostaviti da su srodni. Potrebno je istaknuti da se obično prednost daje uspoređivanju glasovnog lika. Takav način rekonstrukcije prajezika nazivamo poredbenom metodom (Mihaljević, 2002: 7).

Postoji i metoda unutarnje rekonstrukcije pomoću koje se utvrđuje ranije jezično stanje samo na temelju podataka iz jednog jezika. To je samo pomoćna metoda koja se rabi tamo gdje nije moguća poredbena rekonstrukcija (Mihaljević, 2002: 32).

2. Podjela indoeuropskih i slavenskih jezika

Pod pojmom pradomovina Slavena podrazumijevamo područja u kojima su Slaveni bili nastanjeni prije svojih seoba u povijesne prostore. Ta se „pradomovina“ nalazila u istočnoj Europi sjeverno od Karpata. Neposredni susjedi Slavena bili su Balti na sjeveru, Iliri i Kelti na zapadu, Tračani na jugu i iranska plemena na istoku. U okvirima indoeuropske jezične porodice slavenskim su jezicima

najbliži baltički. Vjerojatno je postojala baltoslavenska jezična zajednica iz koje su se kasnije izdvojili baltički i slavenski jezici.

Danas je neosporna činjenica da slavenski jezici pripadaju indoeuropskoj jezičnoj porodici u koju se također ubrajaju grčki, latinski, sanskrt. Najstariji potvrđeni ogranci indoeuropskih jezika (anatolijski, indoiranski i grčki) postojali su prije 1500. godine prije Krista. Smatra se da je do rascjepa indoeuropskog prajezika došlo negdje između 3500. i 2500. godine prije Krista. Izdvajanje baltoslavenskih jezika pretpostavlja se oko 1500. godine prije Krista, a konačno izdvajanje slavenskih jezika kao posebne porodice između 700. i 200. godine pr. Krista. Vrijeme nastanka književnih jezika različito je: starocrkvenoslavenski postao je književnim jezikom 863. godine, češki je kao književni jezik oblikovan u 14. stoljeću, slovenski u 16. stoljeću, a makedonski tek 1944.- 45. godine (Mareš, 1986: 2).

Indoeuropski jezici tradicionalno su se dijelili u dvije veće skupine: kentumski i satemski jezici. Smatralo se da se ta podjela podudara s podjelom na istočne i zapadne indoeuropske jezike. Međutim, otkrićem još nekih jezika koji nisu odgovarali toj podjeli, ta je hipoteza dovedena u pitanje. Slavenski su jezici danas, s više od 280 milijuna govornika, peta jezična skupina po veličini u svijetu. Oni zajedno s baltijskim čine baltoslavensku granu indoeuropske jezične porodice. Tradicionalno se dijele na tri skupine: istočnoslavenski, zapadnoslavenski i južnoslavenski. Najstariji je dobro posvjedočeni slavenski jezik starocrkvenoslavenski. Njegov se postanak povezuje s djelovanjem svete braće Ćirila i Metoda u drugoj polovici 9. stoljeća. S vremenom je taj jezik postao svojevrsna koine slavenske pismenosti koja se više ne temelji na živom govoru, već na knjiškoj tradiciji. U njega su sve više počeli prodirati elementi lokalnih govora te se time jezik podijelio na više nacionalnih inačica. To razdoblje njegove povijesti koje započinje krajem 11. ili početkom 12. stoljeća i traje do uspostave nacionalnih književnih jezika zove se crkvenoslavenskim, a različite se inačice nazivaju redakcijama. Najstariji tekstovi s istočnoslavenskoga područja potječu iz 11. stoljeća. Najveći je među njima ruski. Ovdje se također ubraja i ukrajinski, bjeloruski i rusinski. U zapadnoslavenske jezike ubrajamo poljski, kašupski, polapski, pomeranski, slovinski, češki, slovački, gornjolужиčki, donjolужиčki. Južnoslavenski jezici dijele se na istočne i zapadne. Istočnu skupinu čine bugarski i makedonski. Zapadnu skupinu čine slovenski, srpski, hrvatski i bošnjački (Mihaljević, 2002: 65-78).

Međutim, postoji drugačiji način podjele, a to je dvoosovinska dioba koja uključuje i četverodiobu. Prema vodoravnoj osi slavenski se jezici razdvajaju na južnu i sjevernu skupinu (instrumental jednine na sjeveru ima nastavak *-ьmb*, a na jugu *-omb*; prava tvorba futura u južnoslavenskoj se skupini razvila i u svršenih glagola, a u sjevernoslavenskoj nije). Prema okomitoj osi mogu se razlikovati zapadna i istočna skupina (u zapadnoj skupini kvantiteta samoglasnika postoji ili je u razvoju fonološkog sustava odigrala važnu ulogu, dok je u istočnoj nestala i u razvoju glasova za sobom ostavila neznatne tragove). Ova okomita dioba kao cjelina slabije je izražena, ali je ipak pojačana kulturološkom razlikom vanjske prirode (zapadnoslavenski jezici upotrebljavaju latinicu, a istočnoslavenski ćirilicu). Istodobnom primjenom obiju osi nastaju četiri podskupine (Mareš, 1986: 5):

a) jugoistočnoslavenski (bugarski i makedonski) – njih, na primjer, obilježava osobna zamjenica za 3. osobu jednine *toj* (a ne *on*)

b) jugozapadnoslavenski (hrvatski, srpski, slovenski)

c) sjeverozapadnoslavenski (češki, slovački, gornjolužički, donjolužički, poljski) – posvuda je *c,(d)z* refleksi praslavenske glasovne skupine *tj/kt, dj*

d) sjeveroistočnoslavenski (ukrajinski, bjeloruski, ruski) – tipično je punoglasje *korova – krava*, refleksi *sveča, noč*

Dakle, hrvatski se jezik svrstava u zapadnojužnoslavensku skupinu slavenskih jezika. U doba doseljenja Slavena u područje današnje Hrvatske oni su govorili praslavenskim jezikom, a ne već nekim izdvojenim južnoslavenskim ili prahrvatskim idiomom. Praslavenski jezik zajednički je prajezik iz kojeg su potekli svi živi i mrtvi slavenski jezici. Praslavenski se govorio na prijelazu iz 6. u 7. stoljeće, u doba najvećeg teritorijalnog širenja Slavena. Praslavenski je jezik bio dijalekatski slabo raščlanjen. Izoglose prema kojima se pojedine skupine slavenskih jezika međusobno razlikuju (npr. različita sudbina suglasničke skupine **dl*) nastale su tek nakon praslavenskog razdoblja i velikih slavenskih seoba. Međutim, neke su se jezične promjene nastavile širiti po čitavom području (npr. nestanak poluglasova u tzv. slabom položaju) pa se može reći da su imale općeslavensko

obilježje. To je razdoblje trajalo do otprilike početka 12. stoljeća. Nakon općeslavenskog razdoblja može se govoriti samo o pojedinačnim slavenskim jezicima (Matasović, 2009: 59).

Pod pojmom pradomovine Slavena najčešće se misli na područje oko gornjeg toka Odre i Visle sjeverno od Karpata. Ondje se oblikovala etničko-jezična jezgra kao nositelj onoga što obuhvaćamo pod zajedničkim nazivom Praslavena. Ona se širila dalje prema istoku, jugu i zapadu asimilirajući pritom različita plemena koja su se nalazila na tim područjima. Budući da su Slaveni bili vrlo rasprostranjeni, imali su potrebu stvarati uže teritorijalne zajednice. Tako se od jednog zajedničkog prajezika počelo razvijati nekoliko pokrajinskih prajezika koji će se dalje kao jedinice zbližavati ili razdvajati sve do stanja u kojem se slavenski jezici nalaze danas. U prošlosti Slavena postojala su najmanje tri ključna razdoblja. Prvo razdoblje odnosi se na odvajanje Slavena od baltičkih plemena. Za drugo razdoblje vežemo različite promjene u intonaciji, umekšavanju suglasnika, uklanjanju zatvorenih slogova itd. U trećem razdoblju napokon dolazi do oblikovanja i postupnog osamostaljivanja dijalekata iz kojih će se kasnije razviti slavenski jezici. S prvim se razdobljem veže postanak praslavenskoga jezika – onoga jezika za koji se pretpostavlja da je mogao biti zajednički svim Slavenima (Hamm, 1958: 3-4). Praslavenski obuhvaća vrijeme praktički homogena razvoja. Budući da se oblikovanje samoglasničkoga sustava smatra posljednjom praslavenskom fonološkom pojavom, svršetak praslavenskoga može se datirati otprilike krajem 8. stoljeća poslije Krista. Od tog se razdoblja na praslavenski jezik naslanja mlađa razvojna faza koja je prepoznatljiva po jasnim razlikovnim težnjama (Mareš, 1986: 5).

3. Staroslavenski jezik

3.1. Određenje pojma

Staroslavenski jezik prvi je slavenski zapisani jezik. Riječ je o književnom jeziku kojemu je govorna osnovica južnoslavenska, tj. makedonska, a nadgradnja općeslavenska (Damjanović, 2002: 26). Najstariji oblik tog jezika nalazi se u prijevodima Svetoga pisma i u drugim crkvenim knjigama iz 10. i 11. stoljeća pisanih glagoljicom i ćirilicom (tzv. kanon staroslavenskih spisa). Budući da je najstariji zapisan slavenski jezik, po glasovnim i morfološkim osobinama najbliži je praslavenskom jeziku pa pomaže u rekonstrukciji nečega što je od njega starije.

3.2. Terminologija (različiti nazivi za staroslavenski jezik)

Autori najstarijih slavenskih tekstova jezik kojim pišu uvijek nazivaju jednako: *slověnskъ*, tj. slavenski. Pridjev *slavenski* upotrebljavao se i u grčkim i u latinskim tekstovima za imenovanje prvog slavenskog književnog jezika i svakog drugog slavenskog idioma. Od 2. polovice 18. stoljeća, kada slavenski jezik postaje predmetom znanstvenog proučavanja, imenuje se različito (Damjanović, 2002: 26-27):

a)starobugarski i staromakedonski

Prvi termin (*starobugarski*) češći je od drugog (*staromakedonski*), a najčešće su ga upotrebljavali bugarski slavisti. Termin *staromakedonski* upozorava na temelj i (općeslavensku) nadgradnju na kojem je sagrađen prvi slavenski književni jezik.

b) starocrkvenoslavenski i crkvenoslavenski

Starocrkvenoslavenski je prvi i najstariji slavenski književni jezik. Oba termina upozoravaju na najčešću upotrebu slavenskog jezika, a to je bila upotreba u crkvi. No to nije bila jedina funkcija jer je taj jezik postao i jezikom pravnih i jezikom književnih tekstova. Kada istraživači upotrebljavaju oba ova termina istodobno, tj. kada prvim imenuju klasičnu fazu prvog slavenskog književnog jezika (zabilježenu u kanonskim tekstovima), a drugim terminom označavaju jezik tekstova pisanih od 12. stoljeća, govori se o redakcijama i recenzijama crkvenoslavenskog jezika, a to su makedonsko-bugarska redakcija, srpska, hrvatska, češka, ruska i rumunjska.

Josip Hamm (1963: 66) dijeli hrvatsku redakciju na 3 dijela:

1. do sredine 14. stoljeća (slobodan, neprisiljen, spontan razvitak prema starim predlošcima)
2. od sredine 14. stoljeća (do prvih tiskanih glagoljskih knjiga; revizija tekstova uz istodobno osvježavanje jezika)
3. kraj 15. stoljeća i prva polovica 16. stoljeća (prilagođavanje novim vremenima, pokušaj normiranja književnog jezika za tiskana glagoljska djela)

c) prastarocrkvenoslavenski

Termin *prastarocrkvenoslavenski* uveo je N. Trubeckoj da bi označio ono razdoblje općeslavenskog književnog jezika iz kojeg nema sačuvanih spomenika.

d) općeslavenski književni jezik

Naziv upućuje da je riječ o jeziku koji je služio svim slavenskim narodima, makar na jednom dijelu njihova narodnog teritorija i makar u jednom razdoblju njihove povijesti. Dakle, bio je to nadnacionalni jezik slavenskog književnog srednjovjekovlja. Općeslavenski jezik dugo je vremena opsluživao u nekim sredinama sve, a u drugima neke kulturne potrebe; zbog toga je u pravom smislu riječi bio književni jezik. Kasnije će razvoj slavenskih književnih jezika kretati različitim putovima. Vrijeme i sredina mijenjali su općeslavenski književni jezik, iako je on sa svojim normama, bogatim leksikom i razvijenom fonologijom bio, u svim slavenskim zemljama gdje je upotrebljavan, nadmoćan narodnim idiomima (Damjanović, 1984: 27).

4. Imenice ženskog roda u staroslavenskom jeziku

Imenice ženskog roda mogu se po svojim morfološkim odlikama podijeliti u tri skupine od kojih prva obuhvaća glavnu promjenu (-a/-ja), druga vokalsku i-promjenu, a treća konsonantske r-, v-promjene (Hamm, 1958: 114).

A-osnove završavaju na tvrdi suglasnik:

p, b - stopa, ryba

t, d - lěpota, voda

k, g - rȋka, noga

s, z - rosa, suza

h, v - utěha, glava

m, n - slama, tišina

r, l - gora, hvala

Ja-osnove završavaju na meki suglasnik:

č, ž, š - pritěča, mrěža, suša

št, žd - pišta, oděžda

c - rybica

j - zmiê, [zmija]

l', n', r' - zeml'a, ban'a, večer'a

4.1. Glavna promjena imenica ženskog roda u staroslavenskom jeziku

jednina	nepalatalna promjena	palatalna promjena
N	<i>žena</i>	<i>duša</i>
G	<i>ženy</i>	<i>dušę</i>
D	<i>ženê</i>	<i>duši</i>
A	<i>ženŏ</i>	<i>dušŏ</i>
V	<i>ženo</i>	<i>duše</i>
L	<i>ženê</i>	<i>duši</i>
I	<i>ženojŏ</i>	<i>dušejŏ</i>

Tablica 1.

dvojina	nepalatalna	palatalna
N, A, V	<i>ženê</i>	<i>duši</i>
G, L	<i>ženu</i>	<i>dušu</i>
D, I	<i>ženama</i>	<i>dušama</i>

Tablica 2.

množina	nepalatalna	palatalna
N	<i>ženy</i>	<i>dušę</i>
G	<i>ženъ</i>	<i>dušъ</i>
D	<i>ženamъ</i>	<i>dušamъ</i>
A	<i>ženy</i>	<i>dušę</i>
V	<i>ženy</i>	<i>dušę</i>
L	<i>ženahъ</i>	<i>dušahъ</i>
I	<i>ženami</i>	<i>dušami</i>

Tablica 3.

Po ovoj se sklonidbi mijenjaju (uglavnom) imenice ženskog roda na *-a*. Prema završnom suglasniku njihovih osnova razlikuju se dvije inačice – tvrda (nepalatalna ili a-osnova: *žena*) i meka (palatalna ili ja-osnova: *duša*). Po tom modelu mijenjaju se i imenice muškog roda koje u nominativu jednine imaju gramatički morfem *a* (*sluga*, *vojvoda*, *junoša*). U nominativu jednine palatalne promjene možemo uz gramatički morfem *a* pronaći i morfem *i* (*rabyni*) (Damjanović, 2005: 80-81).

Većina razlika između palatalne i nepalatalne inačice svodi se na opreke:

o ~ e   žen-o : duš-e   V i I jd.

ê ~ i   žen-ê : duš-i   D i L jd.; NAV dv.

y ~ ę   žen-y : duš-ę   G jd; NAV mn.

Zbog izjednačavanja *jora* i *jera*, a zatim njihova gubljenja na kraju riječi, izgubljena je opreka *ъ ~ ъ*, a s njom i razlika između palatalne i nepalatalne inačice u genitivu množine. Kasnije je također zamjetljiv utjecaj palatalne promjene na nepalatalnu (zamjena nastavka *-i* nastavkom *-e* u G jd, NA mn.). Osnove koje završavaju na *-k-*, *-g-*, *-h-* podliježu drugoj palatalizaciji, i to u D i L jd.: *roka* – *roکہ > *roçê*, *noga* – *nogê > *nozê*, *muha* – *muهê > *musê*, kao i u NAV dv.

U hrvatskoj je sklonidbi posve nestala razlika između nepalatalnih i palatalnih osnova, tj. gramatički su se morfemi izjednačili, i to u korist palatalnih. Nepalatalne su osnove preuzele gramatičke morfeme od palatalnih, samo je u V jd. obrnuto (*ženo, ruko, dušo, zemljo*). Nastavak *-ǫ* u akuzativu jednine ja-osnova mora biti analoški prema a-osnovama. Zanimljiva je kasnija sudbina a- i ja-osnova. Kao jedna od najjačih kategorija, kategorija s izrazitim nastavcima, održala se na cijelom području slavenskih jezika. Jačih morfoloških utjecaja izvana (osim u instrumentalu jednine) nije bilo. Tako je glavna promjena, vrlo jaka, morala poći putem unutarnje podjele po palatalnosti, pa su na jednom dijelu jezičnog područja počeli prevladavati nepalatalni, a na drugom dijelu palatalni nastavci. Na jugu je, uz neke izuzetke, nestalo nepalatalnih oblika tako da su te imenice prihvatile nastavke palatalnih osnova. Zbog tog naknadnoga, kasnijeg preuzimanja gramatičkih morfema imamo danas *k, g, h* ispred *-e* (u G jd. i N, A i V mn.) *ruke, noge, muhe*, dakle *k, g, h* se nisu palatalizirali ispred *-e*. Dok se palatalizacija dosljedno provodila ispred svakoga prednjeg samoglasnika (a to je bilo u praslavensko doba), u G jd. i N, A, V mn. ovih imenica bio je nastavak *-y*, a ispred njega se nije događala palatalizacija jer je on stražnji samoglasnik. Kad je u spomenute padeže došao nastavak *-e* umjesto staroga *-y* (a to se provodilo tek od XII. st.), velari su se već bili ustalili i tako su se očuvali do danas.

Od nepalatalnih nastavaka u hrvatskom se jeziku upotebljavaju samo neki: *-o* (u vokativu jednine) i *-om < -ojǫ* u instrumentalu jednine te *-e < -ê* u nominativu, akuzativu i vokativu dvojine. Staroslavenski nastavak *-ojǫ* preuzet je iz zamjениčke deklinacije te se vjerojatno proširio razmjerno kasno u općeslavenskom razdoblju. U lokativu množine nastavak je *-ъ* koji je nastao analogijom prema o-osnovama. Na sjeveru je razvitak pošao drugim pravcem, tamo se nepalatalna promjena održala u punom obliku (Hamm, 1958: 130).

4.2. I- promjena

U praslavenskom jeziku neke su imenice muškog i ženskog roda imale *tematsko i*. To *i* bilo je kratko. U općeslavenskom književnom jeziku spomenute imenice u nominativu jednine imaju gramatički morfem *-b*. Ovdje se javljaju dvostruki oblici u instrumentalu jednine (*-ijǫ/-bjǫ*) i u genitivu množine (*-iju/-ju*). U imenica *i*-osnova ženskog roda došlo je do izjednačavanja nominativa i akuzativa množine jer su ta dva padeža ista i u imenica tipa *žena*, a i u drugim je deklinacijama postojala težnja da se ta dva padeža izjednače. Ovo je nekoć, uz glavne promjene, bila najraširenija imenska promjena. U slavenskim se jezicima *i*-promjena uz neke inovacije održala do danas.

	jednina	dvojina	množina
N	<i>kostь</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
G	<i>kosti</i>	<i>kostiju/ -bjju</i>	<i>kostii/kostьi</i>
D	<i>kosti</i>	<i>kostьma</i>	<i>kostьmь</i>
A	<i>kostь</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
V	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
L	<i>kosti</i>	<i>kostiju/ -bjju</i>	<i>kostьhь</i>
I	<i>kostiiǫ/-bjǫ</i>	<i>kostьma</i>	<i>kostьmi</i>

Tablica 4.

4.3. R- promjena

Po ovoj se promjeni mijenjaju samo dvije imenice: *mati* i *dъшти*. Uska semantička povezanost dopustila im je da se kao posebna kategorija održe kroz sve staroslavenske spomenike. Konsonantske su se promjene počele raspadati još u praslavenskom jeziku jer su na njih djelovale snažnije (brojnije) deklinacije. Nastavci odaju vrlo jak utjecaj i-promjene od koje se jače razlikuju samo u nekoliko padeža (nominativ, genitiv i vokativ jednine).

	jednina	dvojina	množina
N	<i>dъci</i>	<i>dъceri</i>	<i>dъceri</i>
G	<i>dъcere</i>	<i>dъceru</i>	<i>dъcerь</i>
D	<i>dъceri</i>	<i>dъcerьta</i>	<i>dъcerьтъ</i>
A	<i>dъcerь</i>	<i>dъceri</i>	<i>dъceri</i>
V	<i>dъci</i>	<i>dъceri</i>	<i>dъceri</i>
L	<i>dъceri</i>	<i>dъceru</i>	<i>dъcerьhь</i>
I	<i>dъcerijъ</i>	<i>dъcerьta</i>	<i>dъcerьti</i>

Tablica 5.

4.4. V- promjena

Po ovoj se promjeni mijenjaju imenice: *buky*, *brady*, *žrьny*, *loky*, *smoky*, *horъgy*, *neplody*, *svекry*, *ljuby*, *prѣljuby*, *crьky*, *cѣly*, *krьvь*. Imenica *krьvь* razlikuje se u nominativu jednine od drugih imenica jer je akuzativni oblik preuzeo ulogu nominativa. U hrvatskom su jeziku ove osnove prošle nejednaku sudbinu. Jedne su, zadržavši zajednički oblik za nominativ i akuzativ jednine, prošle

među i-osnove (npr. ljubav, krv). Druge su nestale pa se danas više ne rabe (*cěly, neplody*), *žrěny* je metatezom odlutalo među o-osnove (*žrvanj*), dok su ostale imenice prešle u a-kategoriju te su tako prihvatile krajnje *-a* i u nominativu jednine (*bukva, lokva, smokva, crkva, svekrva*) (Hamm, 1958: 131-133).

	jednina	dvojina	množina
N	<i>smoky</i>	<i>smokъvi</i>	<i>smokъvi</i>
G	<i>smokъve</i>	<i>smokъvu</i>	<i>smokъvъ</i>
D	<i>smokъvi</i>	<i>smokъvama</i>	<i>smokъvamъ</i>
A	<i>smokъvъ</i>	<i>smokъvi</i>	<i>smokъvi</i>
V	<i>smoky</i>	<i>smokъvi</i>	<i>smokъvi</i>
L	<i>smokъve</i>	<i>smokъvu</i>	<i>smokъvahъ</i>
I	<i>smokъvъjъ</i>	<i>smokъvama</i>	<i>smokъvami</i>

Tablica 6.

5. Imenice ženskog roda od praslavenskoga, staroslavenskoga do suvremenoga hrvatskog jezika

U promjeni imenica praslavenski je jezik iz praindoeuropske zajednice izišao osiromašen i u broju padeža i u vrstama promjena. To je bio znak da je kod slavenskog ogranka vrlo rano postojala težnja za izjednačavanjem gramatičkog sustava i gramatičkih oblika. Dok je u praindoeuropskom bilo osam padeža, u praslavenskom je bilo sedam. Tako se na slavenskom području već u praslavensko doba razvio poseban sustav koji se zatim u svojim najbitnijim odlikama održao i u staroslavenskom jeziku. To je sustav od sedam padeža (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ,

instrumental), tri broja (jednina, dvojina, množina), tri roda (muški, ženski, srednji) i tri promjene (nominalna, pronominalna, složena). Nominalna se promjena u praslavenskoj i staroslavenskoj gramatici obično dijeli na vokalsku promjenu (-o/-jo, -a/-ja, -i, -u, -v) i konsonantsku (-n, -r, -s, -t) prema tome kako završava osnova koja podliježe promjeni.

U praslavenskome su imenice, pridjevi i zamjenice bile obilježene kategorijama roda, broja i padeža. Imale su tri roda, tri broja i sedam padeža. Hrvatski je zadržao sva tri praslavenska roda i svih sedam padeža, jedino je izgubio dvojinu. Ona se u hrvatskom štokavskom očuvala do 15. stoljeća (D dv. o-osnove *bratoma*). U kajkavskom je dvojina očuvana i dulje, sve do početka 17. stoljeća. Međutim, i nakon 15. stoljeća čuva se dvojiniski oblik za nominativ i akuzativ iza broja dva, a širi se i na brojeve tri i četiri (npr. *dva stola, tri čovjeka*). Stari je nastavak za dativ i instrumental dvojine očuvan u suvremenom jeziku kao nastavak za dativ, lokativ i instrumental množine (*vukovima, konjima, ženama*), a kod nekih je imenica i nastavak za genitiv i lokativ dvojine očuvan u obliku genitiva množine (*ruku, očiju*). U praslavenskom je obrazac imenske sklonidbe ovisio ne samo o rodu imenice već i o tome kojoj je deklinacijskoj klasi imenica pripadala. Deklinacije se još nazivaju i osnovama prema završnom dijelu imenice na koji se dodaju padežni nastavci. Najčešći tipovi osnova u praslavenskom jesu osnove muškog i srednjeg roda na tvrdi suglasnik (o-osnove: **bogu - bog*), osnove muškog i srednjeg roda na meki suglasnik (jo-osnove: **kanju - konj*), i-osnove muškog i ženskog roda (**kasti- kosti*), u-osnove (**dumu - dim*), osnove na suglasnik te osnove ženskog roda na tvrdi suglasnik (a-osnove: **wada - voda*) i na meki suglasnik (ja-osnove: **dosja - duša*) (Matasović, 2009: 72-75). Poblježe će biti opisane promjene imenica ženskog roda.

5.1. Osnove ženskog roda na tvrdi suglasnik (a-osnove)

jednina	praslavenski	staroslavenski	hrvatski
N	* <i>wada</i>	<i>voda</i>	<i>voda</i>
A	* <i>wadan</i>	<i>vodaŋ</i>	<i>vodu</i>
G	* <i>wadu</i>	<i>vody</i>	<i>vode</i>
D/L	* <i>wadaj</i>	<i>vodě</i>	<i>vodi</i>
I	* <i>wadajan</i>	<i>vodojŋ</i>	<i>vodom</i>
množina			
N	* <i>wadu</i>	<i>vody</i>	<i>vode</i>
G	* <i>wadun</i>	<i>vodŋ</i>	<i>vodā</i>
D	* <i>wadamu</i>	<i>vodamъ</i>	<i>vodama</i>
A	* <i>wadu</i>	<i>vody</i>	<i>vode</i>
L	* <i>wadaxu</i>	<i>vodaxъ</i>	<i>vodama</i>
I	* <i>wadami</i>	<i>vodami</i>	<i>vodama</i>

Tablica 7.

Kod imenica na velar, promjene suglasnika izazvane drugom palatalizacijom u hrvatskom su u pravilu očuvane (N jd. *noga*, D jd. *nozi*). Kod nekih imenica vlada kolebanje (*traka*, D jd. *traki/traci*). Hrvatski nastavak za genitiv jednine *-e* preuzet je iz osnova na umekšani suglasnik (npr.

stsl. *dušę*, hrv. *duše*). U dativu i lokativu jednine hrvatski nastavak *-i* također je prema osnovama na meki suglasnik (npr. stsl. DL jd. *duši*). Hrvatski nastavak *-om* u instrumentalu jednine preuzet je iz i-osnova i o-osnova (prasl. **-mi* > stsl. *-mь*). Nastavak *-ā* u genitivu množine proširio se samo u štokavskom. Neke su a-osnove analoški preuzele nastavak i-osnova (npr. *svadbi, kazni, lopti*). Kod nekih su imenica moguća oba nastavka (npr. *biljki* i *biljaka, pjesmi* i *pjesama*). Razlikovanje je nastavaka u tri množinska padeža (DLI mn.) u standardnom jeziku potpuno dokinuto tek u 19. stoljeću, kao i kod o-osnova. Hrvatski nastavak za DLI množine po podrijetlu je dvojinjski nastavak. Postupno zamjenjuje naslijeđene nastavke *-am* (D), *-ami* (I), *-ah* (L) od 16. stoljeća. Hrvatske imenice za parne dijelove tijela *noga, ruka* imaju u genitivu množine i oblike *nogu, ruku* koji su po podrijetlu GL dvojine (Matasović, 2009: 76).

5.2. Osnove ženskog roda na meki suglasnik (ja-osnove)

jednina	praslavenski	staroslavenski	hrvatski
N	<i>*dosja</i>	<i>duša</i>	<i>duša</i>
A	<i>*dosjan</i>	<i>dušą</i>	<i>dušu</i>
V	<i>*dosje</i>	<i>duše</i>	<i>dušo</i>
G	<i>*dosjan</i>	<i>dušę</i>	<i>duše</i>
D	<i>*dosjaj</i>	<i>duši</i>	<i>duši</i>
L	<i>*dosjaj</i>	<i>duši</i>	<i>duši</i>
I	<i>*dosjejan</i>	<i>dušeją</i>	<i>dušom</i>
množina			
NVA	<i>*dosjun</i>	<i>dušę</i>	<i>duše</i>
G	<i>*dosjin</i>	<i>dušъ</i>	<i>duša</i>
D	<i>*dosjatu</i>	<i>dušatъ</i>	<i>dušama</i>
L	<i>*dosjaxu</i>	<i>dušaxъ</i>	<i>dušama</i>
I	<i>*dosjami</i>	<i>dušati</i>	<i>dušama</i>

Tablica 8.

Imenice navedene u tablici u općeslavenskom su se razdoblju, zbog promjena izazvanih djelovanjem palatalnih suglasnika na samoglasnike, odrazile u osobitu deklinacijsku klasu. Završetak **-a* u nominativu jednine ja-osnova vjerojatno je analoški (prema a-osnovama) jer bi inače prema

glasovnim pravilima trebalo postati *-e (iza praslavenskog *j-). Na sličan je način analogijom samoglasnik *-a prodro i u ostale padeže. U istočnoslavenskom i zapadnoslavenskom G jednine i N množine ja-osnova upućuju na nastavak -ě umjesto -ę. U hrvatskom su se ja-osnove stopile s a-osnovama, iako mnogi nastavci zajedničke deklinacije potječu od ja-osnova (V jd. s nastavkom -e očuvan je u hrvatskom još u imenica na -ica, npr. *dušice*, *božice*; u drugih je imenica prevladalo -o analogijom prema a-osnovama, npr. *dušo*, *kućo*). U genitivu množine podrijetlo je nastavka -a isto kao kod a-osnova. Imenice koje u genitivu množine imaju -i uz -a (npr. *prijetnji* osim rjeđega *prijetnja*) očuvale su stariji nastavak, potekao od *-jъ. Pri tome je na njih mogao utjecati i genitiv množine produktivne skupine i-osnova ženskoga roda gdje je nastavak također -i (npr. *noći*) (Matasović, 2009: 77).

5.3. Osnove ženskog roda na -i

jednina	praslavenski	staroslavenski	hrvatski
N	<i>*kasti</i>	<i>kostь</i>	<i>kost</i>
V	<i>*kastej</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
A	<i>*kastin</i>	<i>kostь</i>	<i>kost</i>
G	<i>*kastej</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
D	<i>*kastej</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
L	<i>*kastej</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
I	<i>*kastijan</i>	<i>kostьja</i>	<i>kosti</i>
množina			
NV	<i>*kastej</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
A	<i>*kastej</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
G	<i>*kastijun</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti, kostiju</i>
D	<i>*kastimu</i>	<i>kostьmь</i>	<i>kostima</i>
L	<i>*kastixu</i>	<i>kostьxь</i>	<i>kostima</i>
I	<i>*kastimi</i>	<i>kostьmi</i>	<i>kostima</i>

Tablica 9.

U instrumentalu jednine navedenih imenica nastavak -i u hrvatskom je arhaizam koji se ne susreće u drugim slavenskim jezicima. Stapanje dativa, lokativa i instrumentala nastupilo je razmjerno kasno,

kao i kod ostalih deklinacijskih klasa, pri čemu je preuzet dvojinjski nastavak *-ima*. Oblik *kosti-ju* u genitivu množine nije isti kao praslavenski **kastijun*, već je to također stari dvojinjski nastavak. Osim osnova na *-i* u praslavenskom su postojale i osnove na dugo **-ī*, koje su sve bile ženskog roda. Taj deklinacijski tip nije više bio produktivan (prasl. **bagunjī*, stsl. *bogyni*, hrv. *božica*). Te su imenice dijelile sve padežne nastavke osim nominativa jednine s ja-osnovama, a u hrvatskom su se jeziku s njima potpuno stopile (prasl. **postunī*, stsl. *pustyni*, hrv. *pustinja*) (Matasović, 2009: 78).

5.4. Osnove na *-u*

U praslavenskom su postojale i osnove na dugo **-ū*, po podrijetlu većinom imenice ženskog roda izvedene iz u-osnova (npr. stsl. *svekry*, G jd. *svekrŭve*). U hrvatskom je većina starih *ū*-osnova postala osnovama na *a* (*svekry* > *svekrva*, *съркы* > *crkva*), ali krv (*крѡвь*) i ljubav (*ljuby*) su osnove na *i*.

5.5. Osnove na suglasnik

U slavenskim su jezicima od suglasničkih skupina očuvane one na **-nt*, **-n*, **-s* te djelomice osnove na **-r* za nazive srodnika (stsl. *mati*, *дѣци*, G jd. *matere*, *дѣцѣре*). U hrvatskom su se osnove na **-r* priklonile i-osnovama, ali još imaju nominativ jednine na *-i* (*mati*, *kći*, G jd. *matere*, *kćeri*)

Nakon usporedbe gramatičkih oblika može se istaknuti da je hrvatski prilično vjerno očuvao praslavensku deklinaciju, uz djelomično stapanje lokativa i dativa u jednini te redukciju padežnog sustava u množini (stapanje dativa, lokativa i instrumentala). Dvojina se kao kategorija izgubila tijekom 15. stoljeća, no očuvani su neki padežni nastavci koji su podrijetlom dvojinjski. Smanjen je broj praslavenskih deklinacijskih razreda, pri čemu su nestale praslavenske osnove na *-ū* i *-ī* te većina konsonantskih osnova. Reducirana je i sustavnost opreke između palatalnih i nepalatalnih osnova (Matasović, 2009: 101).

Dakle, u praslavenskom je sklonidba imenica bila utemeljena na sustavu osnova, iako je ta kategorija koja je naslijeđena iz indoeuropskoga već odavno postala semantički vrlo neprozirna. U slavenskim je jezicima takva organizacija sklonidbe zamijenjena sustavom paradigmi utemeljenih na gramatičkom rodu. Ta je tendencija vidljiva još u staroslavenskom jeziku. Uočljiv je međusobni utjecaj sklonidbenih tipova jednih na druge, i to kako utjecaj glavnih tipova na sporedne, tako i utjecaj sporednih na glavne (Mihaljević 2009: 300).

6. Imenice ženskog roda u suvremenom hrvatskom jeziku

U suvremenom su hrvatskom jeziku imenice općenito zadržale gramatičke kategorije roda, broja i padeža. Kao i u staroslavenskom i praslavenskom imenice mogu biti u muškom, ženskom i srednjem rodu te mogu imati jedninu i množinu. Uz imenice muškog i srednjeg roda uz brojeve dva, tri i četiri javlja se poseban oblik koji se naziva dvojina ili dual. Također, u suvremenom hrvatskom jeziku postoji sedam padeža. Međutim, rod, broj i padež kao kategorije gramatičkog značenja nemaju svatko svoj poseban znak, nego se sve tri izriču jednim nastavkom. Za deklinaciju kroz padeže u hrvatskom književnom jeziku služe nastavci triju vrsta koje prema nastavku u genitivu jednine možemo nazvati a-vrsta (čovjek-**a**), e-vrsta (žen-**e**) i i-vrsta (kost-**i**) (Babić i dr., 1991: 480). U tablici 10. navedeni su nastavci za imenice ženskog roda koje pripadaju e-vrsti i i-vrsti.

e-vrsta			i-vrsta		
	jednina	množina		jednina	množina
N	<i>-a, -o, -e</i>	<i>-e</i>	N	<i>-ó</i>	<i>-i</i>
G	<i>-ě</i>	<i>-ā, -i, -u</i>	G	<i>-i</i>	<i>-ī, -iju</i>
D	<i>-i</i>	<i>-ama</i>	D	<i>-i</i>	<i>-ima</i>
A	<i>-u</i>	<i>-e</i>	A	<i>-ó</i>	<i>-i</i>
V	<i>-o, -e, =N</i>	<i>-e</i>	V	<i>-i</i>	<i>-i</i>
L	<i>-i</i>	<i>-ama</i>	L	<i>-i</i>	<i>-ima</i>
I	<i>-om</i>	<i>-ama</i>	I	<i>-i/-ju, -u</i>	<i>-ima</i>

Tablica 10.

Nastavak *-e* u genitivu jednine preuzet je iz osnova na umekšani suglasnik (npr. stsl. *dušę* – hrv. *duše*). Ta je zamjena provedena već u najstarijim štokavskim spomenicima. Neki sjeverozapadni čakavski govori imaju nastavak *-i* < *-y (npr. G jd. *ženi* kao i *duši*) koji je poopćen i na osnove s umekšanim suglasnikom. Isto je podrijetlo i nominativa i akuzativa množine na *-e*, a sjeverozapadni čakavski govori imaju *-i* u tim istim padežima. Vokativ se u većini kajkavskih govora izgubio, a gubi se i u supstandardnom hrvatskom jeziku (V jd. *Ana, Iva* umjesto *Ano, Ivo*). U dativu i lokativu jednine nastavak *-i* također stoji prema osnovama na umekšani suglasnik. U dijelu sjeverozapadnih čakavskih govora i u nekim kajkavskim govorima javlja se nastavak *-e* u dativu i lokativu jednine (*žene*). Stari nastavak u I jd. *-ojo* rano je u hrvatskom postao *-ov*. Danas je taj nastavak očuvan u samo nekoliko čakavskih govora. Nastavak *-om* u instrumentalu jednine preuzet je iz i-osnova muškog roda, u-osnova i o-osnova. Nastavak *-ā* u genitivu množine proširio se samo u štokavskom i to razmjerno kasno (čak. i kajk. G mn. *žen*). U starim tekstovima pojavljuju se i oblici na *-ah* (G mn. *molbah*) koji su podrijetlom iz lokativa množine. Neke su a-osnove analoški preuzele nastavak genitiva množine i-osnova (npr. *svadbi, kazni, lopti*). U standardnom jeziku to su uglavnom imenice kod kojih osnova završava na suglasničku skupinu. Kod nekih su imenica moguća oba nastavka (npr. *biljki* i *biljaka, pjesmi* i *pjesama*). Do umetanja nepostojanog *a* u genitivu množine moglo je doći u vrijeme dok su oblici glasili npr. *pěsmъ*, a kod posuđenica poput *banka*, G mn. *banaka*, *-a-* je umetnuto analogijom. Razlikovanje nastavaka u tri množinska padeža (DLI mn.) u standardnom jeziku posve je dokinuto tek u 19. stoljeću. Hrvatski nastavak *-ama* za dativ, lokativ i instrumental množine po podrijetlu je dvojinški (D i I dvojine). Prvo je došlo do stapanja dativa i instrumentala množine gdje je češće poopćeno dativno *-am* nego instrumentalno *-ami*. U 17. stoljeću mnogi autori počinju zamjenjivati i nastavak *-ah* u lokativu množine sinkretiziranim *-am*. U hrvatskim se dijalektima često još čuju izvorni nastavci (npr. sjeverozapadni čakavski - D mn. *ženan*, L mn. *glavah*, I mn. *ženami*). Hrvatske imenice za parne dijelove tijela *noga, ruka* imaju u genitivu množine oblik *nogū, rukū* koji su po podrijetlu genitiv i lokativ dvojine. Duljina je u tom nastavku analogijom prema i-osnovama. Inače dvojina kao kategorija nestaje u 15. stoljeću, ali se očuvala u oblicima muškog i srednjeg roda iza brojeva dva, tri i četiri. Ograničenost upotrebe tog dvojinškog nastavka na spomenute konstrukcije omogućuje da se u hrvatskom jeziku može govoriti o gramatičkoj kategoriji maline ili paukala, osobito gramatičkom broju u kojem stoje imenske skupine koje se odnose na malen broj referenata.

U hrvatskom su se jeziku ja-osnove stopile s a-osnovama, no mnogi nastavci zajedničke deklinacije potječu od ja-osnova. Vokativ jednine s nastavkom *-e* očuvan je u hrvatskom još u imenica na *-ica* (npr. *dušice, božice* od *dušica, božica*). U drugih je imenica prevladalo *-o* analogijom prema a-osnovama (*dušo, kućo*). Imenice koje u genitivu množine imaju *-i* uz *-ā* (npr. *prijetnji, prijetnjā*) očuvale su stariji nastavak potekao od *-jъ (pritom je na njih mogao utjecati i genitiv množine produktivne skupine i-osnova ženskog roda gdje je nastavak također *-i*, npr. *noći*).

Što se tiče i-osnova, u hrvatskom su i-osnove muškog roda postale o-osnovama (npr. *gost, gosta, gospod, gospoda*). Prije nego što su postale o-osnovama, neke su i-osnove analoški preuzele nastavak za instrumental jednine od jo-osnova (npr. *putem*). U genitivu množine hrvatski oblici *gosti, gostiju* (od starog duala) pokazuju da je prasl. *gasti bila i-osnova. U instrumentalu jednine imenica ženskog roda nastavak *-i* u hrvatskom je jeziku arhaizam koji se ne susreće u drugim slavenskim jezicima. U dativu, lokativu i instrumentalu množine došlo je do sinkretizma padeža pri čemu je preuzet dvojinjski nastavak *-ima*. Oblik *kostiju* u genitivu množine također je dvojinjski nastavak. Imenice kao što su *mati* i *kći* u staroslavenskom su jeziku pripadale osnovama na suglasnik, ali su se u suvremenom hrvatskom jeziku priklonile i-osnovama iako su u nominativu jednine sačuvale nastavak *-i*.

Poput drugih slavenskih jezika, hrvatski je dobro očuvao praslavenski padežni sustav, osim stapanja množinskih nastavaka za dativ, lokativ i instrumental. Korelacija između gramatičkog roda i deklinacijske klase u hrvatskom je postala pravilnijom, o-osnove su u pravilu muškog (*vuk*) ili srednjeg roda (*selo*), i-osnove su ženskog roda (*noć*), osnove na *-n* (*vrijeme*) i *-t* (*tele*) su srednjeg roda, a a-osnove su ženskog roda (*glava*), uz određen broj iznimaka muškog roda koje u pravilu znače muške osobe (*sluga*) (Matasović, 2008: 177-207).

Zaključak

Proučavajući imenice ženskog roda od praslavenskoga, staroslavenskoga i suvremenoga hrvatskoga jezika, može se doći do zaključka da je hrvatski zadržao kategoriju roda, broja i padeža. Kao i u praslavenskom i staroslavenskom imenice imaju muški, ženski i srednji rod te jedninu i množinu, dok se dvojina kao kategorija izgubila tijekom 15. stoljeća, ali su očuvani neki padežni nastavci koji su podrijetlom dvojinški. Također, dvojina se još može pronaći u nekim oblicima imenica uz brojeve dva, tri i četiri. U suvremenom hrvatskom jeziku postoji sedam padeža što će reći da je hrvatski dobro očuvao praslavenski padežni sustav iako bi se moglo govoriti o iznimci stapanja množinskih padeža u dativu, lokativu i instrumentalu. U praslavenskom je sklonidba imenica bila utemeljena na sustavu osnova iako je ta kategorija, koja je naslijeđena iz indoeuropskoga, već odavno postala semantički neprozirna. U slavenskim je jezicima takva organizacija sklonidbe zamijenjena podjelom na temelju gramatičkog roda. Mogao se uočiti međusobni utjecaj sklonidbenih tipova jednih na druge, i to kako utjecaj glavnih tipova na sporedne, tako i utjecaj sporednih na glavne. Sklonidbeni tipovi u suvremenom se hrvatskom jeziku određuju prema nastavku u genitivu jednine pa se stoga može govoriti o imenicama a-vrste (čovjek-a), e-vrste (žen-e) i i-vrste (kost-i). U suvremenom je hrvatskom jeziku broj sklonidbenih razreda smanjen pri čemu je nestala većina konsonantskih osnova, a reducirana je i opreka između palatalnih i nepalatalnih osnova. Mnoge su imenice iz staroslavenskog u hrvatskom jeziku prešle u druge sklonidbene tipove.

Literatura:

1. Babić, Stjepan i dr., 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb.
2. Damjanović, Stjepan, 1984. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Zagreb.
3. Damjanović, Stjepan, 2005. *Staroslavenski jezik*, Zagreb.
4. Hamm, Josip, 1958. *Staroslavenska gramatika*, Zagreb.
5. Hamm, Josip, 1963. „Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika“ u: *Slovo 13*, Zagreb.
6. Ivšić, Stjepan, 1970. *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb.
7. Mareš, František, ¹1991. „Od praslavenskoga do crkvenoslavenskoga“ u: *Einführung in die slavischen Sprachen*, Darmstadt.
8. Matasović, Ranko, 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb
9. Matasović, Ranko, 2009. „Od praslavenskoga do hrvatskoga jezika“ u: Bratulić, Josip, *Povijest hrvatskoga jezika*, Zagreb.
10. Mihaljević, Milan, 2002. *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb.
11. Mihaljević, Milan, 2009. „Hrvatski crkvenoslavenski jezik“ u: Bratulić, Josip, *Povijest hrvatskoga jezika*, Zagreb.